

INTERVJU MED MARTIN BORG, HEDVIGSFORS

- Jag tänkte fråga när ni är född herr Borg, var någonstans?
- Ja, jag är född i Moviken i den där långa kasern innan man kommer fram, Tänkbacken, vi kalla, som luter ner till skolan, där är jag född.
- Jaha, och när var det då?
- Ja, jag är född 1896, den 7/3, så jag börjar gå på 75:e året nu då.
- Ja, det är fint det.
- Så jag var bara som lillpojke i Moviken å sprungit överallt.
- Ja, vad gjorde föräldrarna där då?
- Ja, pappa arbetade i Masugnen han, å jag minns alla kolugnarna, jag minns allting. Då jag var lillpojke åkte jag i malmhund upp till översta pipa å ner tebaka. Å så kransen vi kalla, åkte jag med kolbjörn ned. Ja, vi var tocke där rackarungar.
- Fick ni vara där?
- Ja, å där sprang vi som vildar förstås. Å sen så..
- Vad hade pappa för arbete i masugn då?
- Han var masugnsarbetare han å spetta malm i piporna tog ut å for upp på kransen då, då var ju stora hytt te å smälta ner, å sen släppte de där ut så då vart gös å tackjärn å slaggtegel. Likaså det där slaggteglet som har varit här i den här masugnen, som fejser där ner som du for om som jag tala om för dig. Ja å sen då jag bara börja på å hjälpa te i hemmet då, vi var ju många syskon.
- Hur många var ni?
- Vi är tolv stycken, sex jänter å sex pojkar, å vi lever allahop. Jag har bara en bror, han är i Amerika, så han har vari hem 3 gånger nu på senare årena å hälsa på, jodå, å sen börja på å gå dagsverke då, å så hade vi en inspektör som dom kalla för Buller å så hade vi en rättare som dom kalla för Laken. Å så då hade jag 38 öre om dan.
- Hur gammal var du då?
- Ja, jag hade börjat i skolan å körde malmoxan då nere från kajen då till Moviken å upp till masugnen, å ibland körde vi timmervagnarna upp på halva vägen till Strömbacka, å så öka de då till 42, men sen då så flyttade vi till Norrbo, för pappa var knekt han då å hade ett knektställe där, så jag började skolan i Norrbo, men sen så flyttade vi däri-från till Moviken tillbaka igen, så det var ett väldigt flyttande här ikring backarna. Men det sista hemmet var hemma i Fläsmar, som vi kallat, men då bränt ner då för bra många år sen. Jag var nog, det var nog ikring 33 då de bränt ner hemma där rubb å stubb för oss, så där har jag varit nu i höst å kola, jag trodde aldrig att jag skulle komma hem å kola på svalen å där jag leva sen jag vart gamla pojken å gjorde ifrån mig excisen å allting, så då var de å flyga ut då å bilda bo själv då, så då var undan för undan.
- Hur gammal var ni när ni kom hit till Hedvigsfors?
- Ja, ja var 19-18 år, ja det var nog där ikring vi kom från Snittkärra, Fläsmar vi kalla, å de där stället heta Utses, gamla bilder där var en slagskämpe, men där bodde vi tills de bränt ner då, å sen har vi blivit utflyttandes allahop, så de är bara en som är borta, å han är i Amerika. Så tiden går å vi hänger med.
- Vad hette era föräldrar?
- Ja, pappa min heta Anders Borg han å mamma min heta Brita Borg.
- Var kom föräldrarna ifrån?
- Ja, pappa min han är från som vi kalla för Skarmen å Rökullen, å mamma hon är född i Skärås. Ja det är hon.
- Pappa var knekt sa ni, så han skulle in å göra sin tjänstgöring då och då?

- Ja, jag minns när han for till Gävle på Mohed där. Jodå. Då tyckte vi såg stort ut när gubbarna kom hem, flere stycken då hem på permission då å så där, att då var stiltigt när dom kom hem ... så då var trevligt värre. Så då har gått undan för undan.
- Det där stället ni hade i Fläsmar i Hedvigsfors, var det eget ställe?
- Nej, det var Iggesunds ställe då å.
- Hur stort var då?
- Ja, då födde två kor, jag tror att vi hade tre å en gris ibland. Å på den goda tiden fick man köpa en lillgris av bönderna för 5 kronor. Ja, å nu kastar en iväg 7 kr kilo stackarn. Ja, jag har upplevt mycke roligt å mycke ledsamt å. Men mycke roligt har jag haft.
- Dom andra syskona blev dom kvar här i Hedvigsfors också?
- Nja, dom är lite överallt i Sverige. En del är i Stockholm å en del i Gotland, å en del i Sandviken, så dom är lite när å där. Å en del är uppåt Mältbo å Luleå är syskon.
- Så det är bara ni som är kvar här?
- Ja, hemma på orten så att säga. Å dom är pigg å frisk allahop. Så då har varit ett arbetarsläkte.
- Vad har ni haft för olika arbeten?
- Ja, jag har kört timmer, å jag har huggit kolved, men det största arbetet jag haft var att kola i mina dagar, för jag börja å kola när jag var sexton år, så jag har nog kolat fler än 300 milor i mina dagar, å jag kola ännu i höst å ska väl te i höst igen. Jag är väl den enda gammelkolaren som håller på te å säga, jag kola åt om som bor i Holmberg, jag har kolat åt en i kanske 30 års tid, så jag tror nästan jag kan med konsten, utrivning å allting.
- Vem lärde er å kola från början?
- Jag var med pappa min, å jag var bara 16 år då jag skickades med å kola i kolmila vid Snipkärren vid Snipåsen, å då gick då väldigt bra för mig, då var inte nå fel på då, så mitt liv har varit kolugnsarbete å fiske å jakt. Å fiskar då gör jag än idag, men jakten har jag lagt av för jag är så dålig te å gå numera, så då har gått undan för undan.
- Vad är det för fisk man får här?
- Ja, det är aborre å gädda, då finns då ju kärmar här överallt å små-sjöar, så då är både laxöring som dom vill ha, laxöring är då här i ån å här är lite av varje, nå, jag har fiskat mycke i mina dagar, men jag har stora fordringar på fisken å, jag är inte nöjd med å komma hem med en eller två gäddor å, jag vill ha full båla ja. Jag glömmar aldrig när jag var med å bodde i bolagskoja uppe vid dammen vi kalla, där fiska jag mycke i dammen å la ut mycke ryssjor, men en gång var jag till stan å beställde en storan ryssja, hon kosta mig 60-70 kronor, å då hade dom brytit upp den här stora landsvägen som går till Sundsvall nu, genom Storberget å Hassela, men jag var nyfiken på kvällen när jag kom hem, så jag trava iväg å satte ut na, å då var jag dit på mörron å å vittja, å då hade jag 18 gäddor, så jag svor att det aldrig skulle ta slut, så jag fick fulla spjälkorgen å bära hem, så jag våga aldrig sätta i några andra ryssjor.
- Så det gick så bra?
- Ja, men jag har stora fordringar på fiske å, men jag har bra med ryssjor å mjärddar å tocke där. Då går ju bra å meta å.
- Har ni sålt fisk till avsalu?
- Ja, det har jag,
- Gjorde ni er av med fisken?
- Ja, mycke skänkte jag bort. Jag måste få tala om en liten historia. Jag var på snusen en gång, å då var vi å vittja, å vi var litlejummen då. Å sen skulle vi ner till bruke å sälja fisk då förstås. Å så kom vi ner till en 7-8-tiden då folk börja komma upp, då var det ena tant, då var

förresten fru Sundin, gamla tanta, hon ville då köpa ett kilo gädda. Å så lämna tanten fram en tvåkrona åt mig, ja här ges inte nåt tebaka, så jag slängde in tvåkrona i bilen å så for vi, så for vi te en granngård med stora gäddan, ho sålde jag för 5 kronor till en här uppe. Ja, då var roligt den söndagsmorrn.

- Det blev väl fin affär?

- Jodå. Nej, jag har skänkt bort mycke fisk åt folk jag, så jag har fiska mycke, å jag håller på än. Men jag far inte just ensam när en är gammal å vinglig så här, så jag brukar följa med pojken min, Henning, så vi brukar fiska mycke han å jag då när han kommer hem, men han kommer inte hem idag, vi ska till Skäråssjön bara han kommer hem å lägga ut nät å tocke där grejs.

- Jaså. Vilka sjöar är det som är fiskrika här?

- Ja, dom här fiskrika alla tre som går den här vägen, vi fisker mycke i dom.

- Vad heter dom?

- Ja, det är Brukssjön, å så är då en sjö lite längre upp som vi kallar för Fläsmarsjön, å så blir det stora Aborrsjön, å så ... så då är bra fiskvatten här överallt. Så har vi en sjö här åt Sundsvallsvägen som vi kallar för Muchen men han är inplanterad med ädelfisk han nu, å så har vi en sjö längre upp som vi kallar för Översjön, som är inplanterad med ädelfisk i, det är bara te å åka bil för dom å fiska, förr var då bara te å gå.

- Var det många som fiskade förr?

- Ja, men det är mera nu, för dom har så moderna grejer, kastspöna, så då är på ömse sätt med fiske.

- Ni åt mycke fisk också förstår jag.

- Ja, vi åt mycke fisk å äter mycke fisk än idag jag. Jänta å jag är alldeles obotliga på å äta fisk, men det var en dag i fjol, då sa jag åt dom, jag ... få nån annan mat än fisk.

- Ja, hur var det med jakten då förr?

- Jo, då var mycke bra, mycke hare å fågel å älg å.

- Fick ni jaga på bolagsskogen

- Ja, men då var vi ju ett lag, då älgtiden var, då var vi ett tiotal ända upp till 15, kunde bli upp till 20, men då var bra med älg å en tid, men då var så mycke nedskjutet. Men då är dåligt med dom nu tycker jag.

- Så ni fick ta så mycke ni kunde skjuta?

- Ja, bolaget skulle ha ett lån dom av varje älg, å resten var te å dela då mellan skyttarna då. Så då vägdes upp så då vart lika då på allahop. Så då gick bra.

- Å hare å fågel då?

- Nej, då jaga vi privat, för vi var ju bara två å en. Jag jagade hare själv på den tiden. Men annars bruka vi vara ett par stycken som gick till skogs då då var söndagsmörn, å då var ju livat. Så då vart då en harpalt då å då. Nä, man är glad att man har pension, för man lever gott på han. Då är bra för gammelfolket nu.

- Ja, det var svårare förut.

- Jajamen, då var svårt då.

- Hur klarade dom sig?

- Ja, då var nog därefter då, ska jag säga, då var nog inte te å äta för mycke då på brödkakan då.

- Fanns det något arbete dom kunde utföra för att tjäna lite?

- Ja, men då var dåligt. Då jag börja på, bror min å jag då pappa var gammal, då hade vi 10 öre på en ... res, å så minns jag så väl då dom börja på å ta ut massaved, å på den tiden ... så börja dom på å ta ut massaved då, å lyfta ändan av skogen, å då hade vi två öre per biten, å då rundbarka vi den, så då var inte stora förtjänster, men vi fick lov

å vara med i skogen å såga vi då som hade slutat skolan. Å dä va rolit å vara i skogen i bo i koja. Så den har gått den tiden å, så man har arbetat å släpat sen man vart född. Men nu är dä lugn å ro te å såga, nu är dä bara å gå till gamla minnen å se, som med flottning å allting.

- Ja, det har ändrat sig mycket här i Hedvigsfors?

- Ja, dä är överallt dä nu förtiden, dä läggs bara ner å bara växer busk. Häråt den här gårn, var dä ett gammalt par som bodde här, å dom heta Lars-Erik heta gubben å käringa heta Kari, å då körde jag gåra här åt dom, då var dä svele här överallt där björkskogen är, å jag minns dom robba här ... Hammarbacken gammelgubben, nej, jag körde våra mycke åt de här gamlingarna när jag var dräng uppe hos Fridolfson, å ibland bruka Kare-mora å dragspela oss upp på bron så då hördes upp dit att dä var dräng de där, Fridolfsons från handelsboa där nu. Men hör nu är Kari-mora på ... sa Hökarn. Då hade ho ett rött livstykke, ett rött ett, så hon synas väl, men spela gjorde ho. Jorå, dä va på den tiden dä, så man är nöjd å glad med sin lott.

- Kan ni berätta lite om masugnen å smedjan när dom gick här?

- Nej dä kan jag inte göra, dä minns jag inte ä, då masugnen gick ä, å inte när kvarna, jag minns bara att masugnen var kvar å kvarna, jag hörde väl ... när dom sprang där i kvarntrappen. Nä, dom körde malmen då med hästarna från Friggessund då å hit då.

- Gjorde dom det?

- Ja, å så hade dom hammarn där uppe vid bruke, dä finns kvar av hammarn, men dom gjorde om en då så att bröderna Lindgren arrenderade dom då å smidde, Lindgrenan vi kalla.

- Så det höll dom på med när ni kom hit?

- Ja, jo jag har kört många järnbitar åt dom ja från Delsbo på den tiden jag körde foror hem till boa. Jo dom smidde allt som var dom, yxer, å smidde på timmerboningar å, ja, dä var full rulle dä.

- Hur många var dom bröderna?

- Få se, dä var Alfred, å Karl-Gustav, ja dom var tre bröder, men dä hade dom slägdrängar, å dä var deras pojkar dä, å en heta Ivar, å Karl-Gustav hade två pojkar, å en heta Severin å en heta Verner, å att jag inte kom ihåg namnet på den andra smen, jo, han heta Sigge. Ja, å så var dä en bror med Sigge å han heta Nisse, men dom var slägdräng då åt dom. Jodå, dä var full fart uppe i smedjan då.

- Hur gamla var de här smederna då?

- Ja, jag kan inte säga hur gammal smedjan är ä.

- Ja, men bröderna Lindgren menade jag, var dom gamla då när ni kom hit?

- Ja, dom var nog ikring 50-60 år. Det var dom nog, ca 55 år. Men de var skickliga smeder. Dom gjorde myche stämpelyxor åt bolage. Så dä klarade sig bra. Så hade de lite jordbruk dä, två kor, dä var väl allt, dagsverke å tocke där, jobba åt bolage. Så, men nu bara dom sätter skog, skövler i grovskogen, man ser bara släta berg å sten överallt när man åker efter vägarna. De ser så fult ut så.

- Vad fanns det för arbeten i Hedvigsfors att välja på?

- Jo, dä var jordbruke dä för dom som arbete på jordbruke, å så var dä skogen å kolning å timmerkörning på vintern, å kolkörning då ... Moviken å Strömbacka. Så dä var dä, å så var dä te å hugga kolved då på sommarn, å så var dä te å skrapa ut nån kolbotten då å köra till milor då strax efter slåttern.

- Vill ni inte berätta hur det går till att sätta upp en mila?

- Ja,

- Efter slåttern sa ni började man sätta upp milan?

- Ja, strax efter slåttern, då man gjort av sig slåttern då var dä te

å börja på å fundera på å göra kolning.

- Vad har man för virke då?

- Ja, granved å björkved å tocke där när man gjorde kolmilorna. Då var de te å skotta ut kolbotten å sätta kungen.

- Vad är det då?

- Ja, man har skottat ut kolbotten så han blir rund, å sen reser man upp en klump som är i den här grovleken som vi kallar för kungen. Å sen sätter vi på han tre stöttor, å sen är de bara te å föra in å resa mot kungen då tills man får fullt när man har skottat ut, en kunna skotta ut kolbotten till 14-15 å ända åt 18-20 famnar ... å en ... var stor då. Då är runt om de så här.

-Vad hade den där kungen för uppgift då?

- Ja, han skulle man resa kolveden mot han se, allra helst som man sa här är kungen å sen reste vi kolveden runt den. Så var de nå stybbar då så börja man på å fundera å tända då strax före jul, för då var ju jularbete de där, då var ju inte nå annat arbete till jul än kolning å utrivning. Så jag bruka gå ut då å riva ut kol åt kolarna, å då fick man 1.50 om dan å maten. Jodå.

- Hur gick de till att riva ut?

- Ja, de var de å ha hacka å så hade vi en som vi kalla för utrivskroken som vi högg in då å drog fram kolen å så hackade vi ut de där kola då å så var de en som fick slå ihop de där kola då runt ikring då, Då var ett väldigtt arbete. En kunde riva uteen 8-10 milor i ett kör före å hjälpa kolarna. Liata kola då så dom rev ut dom så dom inte skulle brinna upp.

- Fick man vakta den då?

- Jojomän. Då va - vi måste vaakta versin par timma på natta. Då va te börja klocka tre-fyra på på mörarna igen. Jaa - d'ä va väldigtt arbete.

- Hur lång tid tog det att riva ut en mila?

- Ja, vi bruka riva ut mila på dan. Då kunna vi vare en tre-fyra man. Så då racke te kvällen. Så var'e te ha e gaslykte å så e ... då va korte dager före jul se å mörs skog se. Då va te begagna gaslykta å rive ut färdet. Å sen var'e te gå å lägga se å vila då, å en skulle vakta köla då å bytas ve te de vart mörn igen, då va te byta på e nje mila.

- Hur länge hade milorna brunnit då, innan de var klara a-t rivas?

- Ja - för tebaka när vi köla utan - nu är'e nyare metod. Men då kunna ta hela tre vecker te köla nire e mila. Å nu så kolar man e neremila på sex-sju dygn. Men nu har man e bro unner dom.

- Vad har man?

- Bro. Man lägger e gata nu, å så lägger man balkar snett över sär över vasan, åså reser man kolmil mot ... se. Då blir'e väldigtt drag unner. Förr tebaka vart inte nå drag för dom stog på släta böttten. Mange gångar feck man bra mä brann å. Kunna få e åtta skräpbrannar som va så där lång iblann.

- Som inte hade kolat ut då?

- Nää.

- Vad gjorde ni med dom då?

- Ja hä va te hyra e brannmila då å res in dom å köla opp dom. Så're gick unna för unna - dä va tungt arbete.

- De där tre veckorna det tog - då skulle ni bo däruppe då?

- Jaa- hä va te gå ut te milerne å si etter dom ve varje två,tre timmar då. Å si etter så då inte slog opp nå kola på kullen å. Då var'e te hyva igen mä ve, hyva igen igen. Då fick inte bli nå tocke ä.

- Jag har hört att det kunde vara farligt, man kunde ...

- Jaa. För då komma dä int opp nå miler, om man kom ner i tocke där store höl som kunne vare e stor ... Man kunna gå opp mä klubba iblann å så när man kom närmare, rasa ner. Så man feck vara väldigtt försikti.

- Men - man hade ju stänger på milkullen, där man geck å kände sej för å klubba å så där.
- Jaså, ni hade stänger däruppe?
- Jaa, var dä stänger ju som var utifall ä skulle ske olycka, då kunna man hänga sej kvar på de där om dä skulle bli så illa ställt. Men dä kände man ju väl då man hade - dä såg ja på korte dänne - dä va som en bridd vi hade i näven - dä va klubba dä. Å vær gång när man känne sej för å geck å klubba oppe på kullen.
- Har det varit någon här som har råkat ut för någon olycka?
- Jaa, en gubbe, men hä minns inte jag ä. En som vi kalla för Böms-Johannes å han brannt öpp på e ställe som vi kalla Lövåsen. Mm.
- De här kojorna ni hade, reste ni dem själva också?
- Jajamen, dom gjorde vi själv.
- Hur såg de ut då?
- Ja e finns ena te ... e kolkoja där som dom har kvar ovanför joln, som ska ju vara te minne. Ho står etter vägen bara. Dä var te bygga e koja för ett par man dä. Å så varsen slaf på vardera sia å så öppan spis. Dä va härlit dä - mmm. Så vare te koka pären å göra se nån rekti kolbulle å koka kaffe å.
- Så ni hushållade själva däruppe?
- Jajamen, då laga man maten själv.
- Hur länge bodde ni i taget däruppe? Hur ofta kom ni hem?
- Jaa - dä va - kunna bli långt imilla. Dä va både köla över jul å så där å låg i skogen.
- Var det inte ensamt?
- Joo, hä va ensammet när jag låg å kola mysje i skoga men första dygna då hade man en hjälpkär vi kalla så att man fick milerne igång. Men sen skötte man dom själv. Kunna ha ända te fyra å fem å gå mä lykta om nättera å gå å dona å titta å filosofera. Joodå.
- Jag har hört utav gamla kolare att dom kunde bli väckta när det var något fel på milorna.
- Nja - men den tron har inte jag upplevt ä. Nää, dä dä ä nog inbills-sjuka dä. Dom har nog försökts lura mä men dä ha aldri lyckas. Å ja har lega långt te skogs ensammet, flera herrans wecker. Men ja har då inte sett nån som har dräje opp koldörren åt mä. .. Nä- bocke där ska dom aldrig få mäg te tro ä.
- Men de gamla, de trodde det?
- Jajamen. Men dom va så vidskepli dom så. Så dä - nä - å jag har låge överallt i skogarne å jag har låge i Ideboskogarne å köla å. Så jag hiter lite överallt här i berga.
- Ja, jag förstår det.
- Men nu går'e fort te köla ner kolmilere. H'ä så lättbinnet för dom går själv nu dom har korsten å koler ner. Hä går så fint så.
- Är det samma virke man har?
- Jaa, samma värke.
- Så man stybbar och risar precis på samma sätt?
- Jaa - men numera så begagnar vi halm.
- I stället för granris?
- Jaa. H'ä lättbinnet mä halmen hännä. Annars så skulle man ta granris å - dä dög inte te ta va granris som helst, utan hä skulle vara tätt å tjockt. Å när milkullen va risad skulle dä va så riktigt risat så man kunne slå så baklänges å inte känna nånting, någe vespret ä. Hä skulle vara så väl risat. Å gamle kölarn, dom va noga mä den där dom - hua.
- Vad behöver dom kolen till nu för tiden?
- Jaa, dom kan nog inte vara'n förutan ä. Iggesund köper mycke kol dom, sån här som ja brukar köla å. Asså Ernst i sten köper, å dä går nog

mycke te grillkol för tocke nu. Asså te Bårsjö dricksfabriken köper köl, åsså ä're e stora firma i Sundsvall som köper mycke köl. Asså ä're nå tocker minner tag som köper, småtten gnarp å så där. Fabriker där å. Hä går mä nåra säckar. Så vi häver kola i säckar numer, paketerer kola i säckar. Nää, går nog åt bra, som folk gör nu då semestern ä så, då köper dom lite kol å har i sina sommarstuger å grillar fisk å lite av varje. Iggesund köper mycke kol dom. H'ä nå som dom inte kan vare förutan, om dom nu smir eller va dom har i järnverke där.

- Får man ut mer kol av de nya milorna än man fick förr?

- Jaa, d'Ä va olika hur milan geck. En del miler kunna gå väldigt bra så man feck köl utav alltihop, men för då mesta villa då bli bra mä brann. Å nu är'e fäll sällan att man - ja, hä kan fäll bli nån knubb, men annars så går'om å gör rent, dom står så där på bron - broarne, så då ä lättvindit. Å lättskött. De ä bara te gå å flytta om drag å se etter om milan går. D'ä väldigt lättvinnit.

- Hur mycket betalt fick ni förut för kolningen, längre tillbaks?

- Ja på den tin ja hålla på kola, nog hade jag tölv-femton kronor mila, men då hade ja maten. Å nu har man en dagpenning för man går där. Dygnet, vill säga.

- Var det arrendatorerna som hade kolmilor här uppe förut?

- Jaa, dä var dä.

- Och ni hjälpte dem med milorna?

- Jaa - joorå, rev ut å lite av varje. H'ä va inte så mycke arbete då före jul inte tess man skulle hit in i skogen etter julen, så man hoppa in. Man feck gå å riv ut köl då, för en å femti å två å femti. Men hä vart ju mera betalt unna för unna på dä jobbe å för kola, för dom hade ju mera dom å för kolningen. Så man fick ju större dagpenning unna för unna som tin geck.

- Och det där var klart till jul, kolningen? Vad gjorde ni sedan efter helgen då?

- Ja, etter trettendan då var'e te börja på gå på timmerhuggning, å bo i nåra köja bara.

- Jaså, det var så långt i väg så ni måste bo i koja?

- Jaa, dä bruka vi göra.

- Hur många kunde ni vara då?

- Jaa - nu är'e ju modernare köjer, då var'e ju en tie-tölv man i köjerna, men på den tiden jag börja på vara mä å hugga timmer, pappa å bror min å ja, då var vi bara tri i små köjer bara.

- Fick ni resa dem själva, eller fanns dom?

- Nää dom fanna. Dä va te gå i nåra tockna där kolköjer då som timmerdrivningen skulle bli. Ja, iblann hade vi så vi kunna få bo hemma å på vintern å högg timmer. Men hä va långt milla dä gångerna. Annars var'e te bo i tocke där loköjer.

- Vad hade ni för sängar i de där kojorna? Britsar?

- Ja, bara en brits, han var int bredare än så här han te säga, en på vardera sia å så kojhörn rätt fram då, å hyller te ha mat på å stekpanna, å gryta te koka pärongröten i å - men hä va skönt, å rolit.

- Var det det?

- Jaa, dom va varm de där köjerna, mä den där gråstensmurn.

- Blev det inte långa kvällar?

- Joo, då vart dä. Tänk om man hade haft radio på den tiden, då man låg i skogen - mmm - man hade nog vare i skogen var da i samme köja. Nä, hä va inte modernt då ä.

- Vad var det för mat ni lagade?

- Ja, dä var te koka pären å strömming dä å så göra sej en riktigt finan kölbulle. Så var'e te koka gröt, kornmjölsgröt då te kvällen, å så där. Steka fläsk då lame kölbullen - dä va mat dä.

* Kom fruntimmerna aldrig upp till kojorna?

- Nää, dom hade göra ändå dom, te vara hemma å sköta ungar å korna sine, å grisar å tocke där. Ja, hä va härlit te göra kolbulle. Å mycke flott skulle man ha. Jajamen. Ja glömmer då inta ja, sista åre ja va inkallad, då låg ja på Uppland. Då va ja i köke där. Då var'e fem lotter å vi va fem mannar å, då va store styrker, vi va kanske opp åt en fyrehundra man där. Va flygfält där å samlingshem å tocke där. Ja var i köke ja, å ja vart oppe om mornarna å gjorde opp ellen å så där å. Åsså på torsdarna då var dä ärtvälling då å pannkaka. Å då gjorde vi hitåt en fyrahundra pannkaker. Men dä va storer spis å hade långpanner å så där, å så grädda vi oppå å. Men då säj ja åt överlotta: "men ja ska ta å göra mej en kölbulle ja" säger ja. Men då vart dom brydd lotterne, va dä var för nå. "Får ja göra en ska ni få si" säger jag. Ja, dom va bra nyfiken, dom va ikring mäg å stekpanna. Så gjorde ja smeten själv som han skulle vära å så tog ja lite smör i panna. Så vände ja'n där å grädda fint. Dä va fine kanter ikring'en, som e tårta, sir du. Men så villa dom smaka, men dom tyckte att han va god. Men namne, dä va dom brydd för, när ja sa kölbulle. Men dom åt. Joo-då.

- Ja, det är gott det.

- Jaa. Ja, ja har inte nå mer skräp te för fram.

- Vi kan ta en liten paus kanske.

- Följande som kommer att sägas härrör sig från ett samtal jag haft i dag med Lina och Ville : Hedvigsfors. Lina Dahlberg, född Lindgren, föddes 1897 i Hedvigsfors

- Följande som kommer att sägas härrör sig från ett samtal jag haft i dag med Lina och Villehard Dalberg i Hedvigsfors. Lina Dalberg, född Lindgren, föddes 1897 i Hedvigsfors och maken, Villehard Dalberg, föddes 1895 i Alsjö, där hans föräldrar var arrendatorer. Lina Dalbergs föräldrar var Alfred Lindgren, född 1853, och Kajsa Lindgren, född 1858, båda från Hedvigsfors. Lina Dalbergs farfar, Per Lindgren, var klensmed och kom ifrån Torpshammar. Han hade tre pojkar. Den äldste var Alfred, Lina Dalbergs pappa. De andra hette Karl-Gustav och Rudolf. Pojkarna lärde sig till klensmeder efter pappan, och omkring år 1900 tror Dalbergs, arrenderade de smedjan i Hedvigsfors utav inspektör Hägg och började bedriva klensmede där. Till sin hjälp hade bröderna Lindgren varsin son. Lina Dalbergs bror Ivar, som fortfarande lever - han bor numera i Hudiksvall på vårdhemmet och är 91 år gammal - han var släggdräng åt sin far, Alfred. Rudolf Lindgren biträdde utav sin son Sigurd, och Karl-Gustav Lindgren utav sin son Severin.

Tillverkningen i klensmedjan bestod framför allt av stämpelyxor, men också utav masugnsformor, draggar m.m. Råmaterialet till tillverkningen köpte bröderna Lindgren ifrån Iggesunds bruk. Det var Lina Dalbergs pappa, Alfred, den äldste utav bröderna, som fick ombesörja inköpen. Han reste då och då till Iggesund, där han köpte järn. Järnet fraktades sedan med båt till Friggesund, varifrån det kördes med häst upp till Hedvigsfors.

Lina Dalberg berättar, att det ibland var väldigt svårt att få tag på järn. I sådana fall så inköpte man skrot, som sedan smältes i smedjan. Den gamla smälthärden och stångjärnshammaren fanns ju kvar, och när järnet skulle smältas så fick man hjälp utav någon gammal stångjärnsmed. Smältsmede, den konsten kunde inte bröderna Lindgren.

Lina Dalberg hade en farbror, Daniel, i Strömbacka, som var stångjärnsmed och han brukade komma över och hjälpa till med stångjärnstillverkningen.